

Ds. Joep Dubbink

Bijbellezing: Ester 1:1-2:17

Gemeente van onze Heer,

Vanmorgen lijken we ineens beland in een sprookjeswereld, denk aan Fata Morgana in De Efteling en je ziet het helemaal voor je: het Perzische hof, pracht en praal, maar ook intriges tussen mensen met grote belangen voor het welzijn van andere mensen, daar gaat het de komende weken over.

We hebben véél gelezen vanmorgen, en dat komt omdat de leesrooster-makers in hun wijsheid hadden besloten, het eerste hoofdstuk over te slaan. Koningin Wasti, door haar 'heer en gemaal' Ahasveros eerst uit het paleis verwijderd omdat ze niet mee wil gaan met diens grillen, wordt door het leesrooster nóg eens uit het verhaal verwijderd – nou vraag ik u! Het leek me een simpele daad van rechtvaardigheid, haar verhaal te horen.

Want zo, door hoofdstuk 1 en 2 achter elkaar te lezen, valt je pas op hoe ongelooflijk seksistisch die hele Perzische samenleving in elkaar steekt. Dat hoort bij het hele beeld, dat is niet iets Perzisch, ook niet iets van de oudheid, dat kom je overal tegen.

Eerst wordt ons in geuren en kleuren geschilderd hoe Ahasveros koning van Perzië is. Die Ahasveros is vermoedelijk Xerxes I (485-465 v. Chr.). Die regeerde inderdaad over een rijk van de omvang van dat van Alexander de Grote, maar volgens de annalen heette zijn vrouw anders, en werd ze ook niet afgezet, en er zitten nog meer problemen aan – het verhaal heeft een duidelijk legendarisch karakter maar baseert zich op enkele feiten: dat het Perzische rijk twee eeuwen lang een grote en tamelijk stabiele machtsfactor is geweest in de regio, en dat er geregeld sprake lijkt van Joden die aan dat hof een hoge positie weten te bereiken.

Koning Ahasveros. In de bijbel is veel sprake van koningen, sommige regeren over een stad en zijn niet meer dan burgemeester, maar deze koning is van een andere orde, de Grote Koning van het Perzische rijk heeft zijns gelijke niet in de wijde omtrek. En dat wil hij weten ook.

In het derde jaar van zijn koningschap, als hij stevig op de troon zit, komt er een feest met heel de toplaag van zijn rijk, de satrapen en de gouverneurs. Die moet hij te vriend houden en aan zich binden. Het feest is compleet *over the top*, het kan niet op: één uitstalling van luxe en overdaad – je kunt de vraag niet onderdrukken wie dat allemaal betaald heeft: de gewone hardwerkend Perzische burger natuurlijk...

Het feest is letterlijk grenzeloos. Het gaat eindeloos door, honderdtachtig dagen, en er zit geen enkele rem op: 'wat het drinken betreft: geen beperking!' Geen besef dat drank meer kapot maakt dan je lief is, bijvoorbeeld een huwelijk.

Vrouwen en mannen vieren apart feest. Nog zo in oosterse landen, en ook op sommige westerse verjaardagen waar vrouwen apart zitten en over de kinderen praten, en mannen over voetbal, auto's en ... vrouwen. En dan gaat het mis: de koning, duidelijk aangeschoten, wil pronken met zijn vrouw, haar tonen. Dat kan toch? Ze is van hem, hij wil haar tonen mét haar koninklijke hoofdband, staat er

– en verder? Omdat er niets over haar kleding wordt gezegd, denken sommige rabbijnen dat ze ook verder niets aan zou moeten hebben...

Wasti weigert. Simpel staat het er, geen argument, ze doet het niet.

Hoor nu wat er gebeurt. De grote koning laat zich kennen. Hij kan het niet hebben, door een vrouw tegengesproken te worden. Hij is de typische macho, die altijd zijn gelijk moet hebben. Zo niet, dan volgen er maatregelen. De wetgeleerden lijken er niet zo erg op uit om *recht* te doen, ze maken het recht waar je bijstaat en construeren wetten zoals hen dat het beste uitkomt. En hier zien ze in het gedrag van Wasti een groot gevaar: stel je voor dat alle vrouwen dat gingen doen! Stel je voor, dat *hun* vrouwen zich evenmin niet langer als bezit wilden laten behandelen! Er wordt een ‘wet van Meden en Perzen’ uitgevaardigd, die Wasti haar koninklijke waardigheid ontnemt, maar vooral bedoeld is om andere vrouwen te waarschuwen: probeer dit niet!

Nu moet ik mezelf even onderbreken. De hele reden dat ons dit verhaal verteld wordt, is, dat het de *achtergrond* vormt voor wat er nu gaat volgen over Ester en Mordechai. Het is ongemakkelijk ons te realiseren dat de Perzische samenleving zo in elkaar zat, maar goed, dat zijn de Perzen. Maar ik vind interessant, in hoeverre de bijbelschrijver daar nou mee zat. Hij – ‘t zal wel een hij wezen – gebruikt onbekommerd het Perzische hof als inscenering van zijn verhaal. Binnen dat kader is het verhaal van koningin Wasti *nodig*, want haar vertrek schept ruimte voor de hoofdpersoon van het verhaal, Ester. Maar hoe de schrijver nou over die kwestie van dat inruilen van de koningin gedacht heeft, dat komen we niet echt te weten. Heeft hij er ook, tegelijk, de koning van Perzië mee te kijk willen zetten, als een kleinzielig mannetje dat zo nodig zijn gelijk moet halen? Dat hoop ik! En een klein beetje grond daarvoor vind ik in het slotvers van dat eerste hoofdstuk, want daar is de satire wel duidelijk te proeven. De koning stuurt brieven in alle talen naar alle uithoeken van het rijk, dat ‘elke man de baas is in zijn eigen huis’! Wauw, dat zal indruk maken! Nu zullen de vrouwen hun positie aan het aanrecht wel snel weer innemen, nu hun echtgenoten bij koninklijk bevel de baas in huis blijken te zijn!

Natuurlijk werkt het niet zo, het is alleen maar zielig; het zijn bange mannen die zich zo laten kennen, want traditionele verhoudingen die met zoveel gewicht bevestigd moeten worden, die zijn blijkbaar ernstig bedreigd. En nog iets: de vrome mannenbroeders van de Nashville-verklaring lijken niet te beseffen hoezeer hun nadruk op de traditionele rolverdeling tussen mannen en vrouwen samenvalt met dit bevel van de Perzische koning.

Tegelijkertijd, en dat geeft ons dan wel weer moed, is het *een vrouw* die in het vervolg van het verhaal de hoofdrol speelt, die door haar moedig optreden onheil voor het joodse volk weet te voorkomen.

* * *

Volgend bedrijft. De ambtenaren van de koning gaan op zoek naar een nieuwe koningin. Het wordt een massaal en efficiënt gebeuren: jonge meisjes worden niet als individu maar als ‘diersoort’ bij elkaar gedreven en klaargestoomd voor een nacht met de koning. Een soort *Idols*, met de eunuch Hegai als coach, uitvoerige schoonheidsbehandelingen, ze nemen de tijd. Er hoeft niet gezongen worden, misschien gedanst, maar eerder worden andere vaardigheden gevraagd. Want de meisjes gaan weliswaar als maagd het hele proces in, maar over die maagdelijkheid wordt niet meer gerept *na* hun bezoek aan de koning en ze worden zorgvuldig bij de eerste groep vandaan gehouden. Ook horen we niet over de vrijwilligheid van het hele proces, de eigen beslissing van de meisjes. U en ik weten genoeg: #metoo, aanranding, verkrachting, misbruik, en allemaal de meest normale zaak van de wereld. Voor we daar de staf over breken: hoe lang is het misbruik in jongens- en meisjesinter-

naten geleden? Hoe lang is het geleden dat de belofte van gehoorzaamheid van de vrouw uit het huwelijksformulier is geschrappt?¹

En nu spitst het verhaal zich toe. Nu pas komen we de eigenlijke hoofdpersonen van het verhaal tegen. We horen over Ester, en over Mordechai, haar oom. We horen over hun Joodse wortels. Het lijkt zowaar een Bijbelverhaal te gaan worden, we horen over de stam waar ze uit voortkomen, de kleine stam Benjamin waar ook koning Saul uit voortkwam. Mordechai zou een van de ballingen geweest zijn die weggevoerd waren bij de val van Jeruzalem. Da's een lastige, want dan zou hij circa 120 moeten zijn, en zijn knappe nichtje zeker rond de 80, maar vooruit, het is een verhaal.

Ja, Ester, die *heeft iets*. Ze heeft blijkbaar een uitstraling, een karakter, een charisma, dat deuren opent. Dat zal nog van belang zijn! Ze is knap, ze blijkt straks dapper en doortastend; maar is ze ook *vroom*? Ze is Joods, maar is ze praktiserend? Het boek Ester hoort tot de bijbelboeken die gaan over het leven van Joden in de 'diaspora', in den vreemde. Sinds de Babylonische ballingschap tot op vandaag is er in het Tweestromenland, onder andere in Perzië, sprake van joodse aanwezigheid, en er zijn perioden geweest dat dáár het zwaartepunt van de Joodse gemeenschap lag, niet in Palestina. Verschillende bijbelboeken vertellen ons over die tijd, Ester, Daniël en ook een boek als Judit, aan de rand van onze bijbel. Maar zie eens hoe anders het toegaat in een boek als Daniël, ook over een Jood in het Perzische rijk. Daniël is een vrome jood die zich voor zijn identiteit niet schaamt. Hij bidt drie keer per dag (6:11), hij weigert onrein voedsel (Dan. 1:8) en als het moet is hij zelfs bereid tot het martelaarschap, in de leeuwenkuil – al loopt dat gelukkig goed af.

Hoe anders bij Ester en Mordechai. We zullen in het vervolg zien dat ze beide een grote loyaliteit hebben jegens hun volk, en er zijn ook wel hints dat ze een zekere vorm van religiositeit bewaard hebben. Maar nergens uiten ze dat. Sterker nog: de naam God, de naam Heer, zelfs hints naar het handelen of het spreken van de Eeuwige komen *niet voor* in het hele boek Ester.

Dat is vreemd! Hoe is zo'n boek in de bijbel verdwaald? Is er dan geen discussie geweest, heeft geen strenge rabbijn gezegd: 'ho, wacht even, dat gaat niet?' Niet dat we weten – terwijl we van andere boeken wél weten dat ze wenkbrauwen deden fronsen.

Je kunt verschillende redenen bedenken voor het tóch opnemen van dit boek. De meest overtuigende is voor mijn gevoel, dat het met Ester verbonden Poerimfeest in korte tijd zo populair was geworden, dat geen rabbijn het in zijn hoofd haalde het onderliggende verhaal te kritiseren. Dat Poerimfeest was bij uitstek een losbandig feest, een feest van dankbaarheid, opluchting en dolle vreugde waarbij stevig gedronken werd. Misschien dat daarom de rabbijnen het niet zo heel erg vonden dat de naam van God er niet in voorkwam – zodat die tenminste niet spottend gebruikt zou worden?

Maar misschien is dat een te luchtige oplossing. Misschien moeten we iets dieper, iets serieuzer nadenken over de verborgenheid van God. Wij zuchten vandaag geregeld over het terugtreden van godsdienst in onze samenleving. Geloven is bijzonder, is een uitzondering geworden. Alleen bij spectaculair nieuws is er nog aandacht voor in de media – met dank aan de Nashville-actie. Dat lijkt iets van onze tijd, maar telkens zijn er perioden geweest waarin het woord van God schaars was, weinig aandacht kreeg, of God misschien wel bewust 'ondergronds' ging, omdat de gewone gang van zaken zo tegen zijn wil inging. Is hij daarmee verdwenen, zijn rol uitgespeeld? De bijbelse verhalen zeggen van niet.

¹ In elk geval nog in het *Dienstboek voor de Nederlandse Hervormde Kerk in ontwerp* (6^e dr. 1965), blz. 191-192: De man belooft zijn vrouw "in liefde [te] leiden en beschermen", de vrouw haar man "in liefde [te] gehoorzamen en helpen". Maar ook in de nieuwe uitgave *Dienstboek, een proeve. Deel II, Leven, zegen, gemeenschap* (2004), blz. 734, een tekst die de volgzzaamheid van de vrouw handhaaft.

Dietrich Bonhoeffer (1906-1945), Duits predikant en verzetsheld, kort voor het eind van de Tweede Wereldoorlog vermoord, heeft vanuit de gevangenis brieven geschreven waarin hij nadenkt over godsdienst na de oorlog. De tijd die hij vrijwel zeker zelf niet meer zou meemaken. Hij vertelt in die brieven over de noodzaak, die hij ziet, van een nieuwe 'religie-loze' taal, om uit te drukken waar we het in het geloof over hebben, maar *zonder* de al te beladen, traditionele taal. Soms lijken we die taal ook even gevonden te hebben, kunnen we hetzelfde zeggen zonder Gods naam te noemen. Ik merk het bij uitvaarten, dat je soms woorden kunt vinden om over leven en sterven te praten, die gelovigen en (zogenaamde) ongelovigen beide raakt. Dat is mooi. Maar vaker heb ik Gods naam hard nodig, en kan ik niet buiten het noemen van die naam.

Dat weet ook Bonhoeffer. Als hij zich afvraagt wat een christen in die nieuwe situatie religie-loze situatie die hij voorzag zou moeten doen, dan komt hij op twee dingen: bidden en het goede doen. Dat is een heel bewuste keuze. Allereerst, naar de buitenkant toe: het goede doen. Daarin gaat Ester ons voor. Ester leert ons, hoe je ook in vreemde vijandige situaties, paleisintriges in een seksistisch systeem, trouw kunt blijven aan je mensen en hoe moed soms vruchten kan afwerpen, en het kan verschil maken.

Het goede doen, *en bidden*. Dus *niet* verkondigen, evangeliseren, roepoeteren, maar bidden, de binnenkant van je geloof onderhouden, mediteren, spreken met de Eeuwige. En dan gebeurt er soms een wonder: de koning krijgt Ester lief! Het staat er zonder ironie, en het lijkt waarachtig echt. Liefde die opbloeit in die verwrongen situatie, omgeven door macht? Misschien is dat wel de boodschap van dit boek, dat ook in een wereld-zonder-Gods-naam wonderen niet onmogelijk zijn.

Of Ester gebeden heeft? Dat laat de schrijver van het verhaal in het midden, geen woord erover. De Griekse bewerker, zijn versie kunt u ook in sommige bijbels vinden, die weet het wel: Ester heeft er wat afgebeden! Lappen van gebeden op alle cruciale momenten, en overal ziet hij de hand van God achter. Ik kom daar nog wel op terug. Maar mijn sympathie ligt bij de Hebreeuwse oerversie, die verteller die hoe vreemd het ook klinkt *durft te zwijgen over zijn God*. Die Griekse bewerker, die wéét zoveel over God, die rekent hem precies na. Daar zijn al zoveel ongelukken van gekomen. Voor mij liever het zwijgen, ruimte laten voor het geheim, en vooral: bidden, en het goede doen.

Amen.